

WKŁAD ZAKONU KANONIKÓW REGULARNYCH LATERAŃSKICH W ROZWÓJ SANKTUARIUM GIETRZWAŁDZKIEGO

Gietrzwałd, znane sanktuarium maryjne na Warmii na terasie Olsztyn – Ostróda, w odległości 17 km od Olsztyna. Dokument lokacyjny Gietrzwałdu pochodzi z 19 maja 1352 r. Sama osada mogła istnieć jeszcze wcześniej. Zapewne tyle samo lat liczy sobie parafia gietrzwałdzka. Przez wiele wieków Gietrzwałd należał do kościelnych osad biskupstwa warmińskiego i niczym nie zwracał na siebie uwagi, aż do r. 1877. Podczas *kulturkampfu* właśnie w Gietrzwałdzie objawiła się trzem dziewczynom warmińskim i przemówiła do nich w polskim języku Matka Boża. Od tam Gietrzwałd stał się celem pielgrzymek i symbolem polskości.

PRZYBYCIE KANONIKÓW I STAN PRAWNY KANONII GIETRZWAŁD

Członkowie Zakonu Kanoników Laterańskich przybyli na Warmię i Mazury w połowie lipca 1945 r. Byli to ks. Władysław Borowski i ks. Jan Tokarz. Wikariusz Kapitulny ks. kanonik Jan Hanowski obu księżom pozwolił objąć kościół poewangelicki w Olsztynie oraz parafię w Gietrzwałdzie. We wrześniu 1945 r. Wizytator Księży Kanoników ks. Emil Klenart zwrócił się z prośbą do ks. Teodora Bensha – Administratora Apostolskiego Diecezji Warmińskiej, ażeby otoczył opieką duchową dwóch członków zakonu i ułatwił podjęcie zadań duszpasterskich zarówno w Olsztynie jak i Gietrzwałdzie. Ostatecznie ks. Jan Tokarz przybył do Ełku, gdzie objął funkcję proboszcza, zaś ks. Władysław Borowski od 9 września 1945 r. został wikariuszem, a następnie od 28 marca 1946 r. administratorem parafii i sanktuarium w Gietrzwałdzie¹.

¹ J. Wojtkowski, *Ś.p. ks. dr Władysław Borowski CRL*. Archiwum Kanonii Gietrzwałd (dalej: AKaG).

W celu umocowania pobytu zakonu w Gietrzwałdzie 15 maja 1958 r. Kapituła Generalna Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich erygowała dom zakonny pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Gietrzwałdzie².

W 25 rocznicę przybycia Kanoników Regularnych Laterańskich do diecezji warmińskiej ks. Henryk Walczak – wizytator zwrócił się do biskupa Józefa Drzazgi z prośbą o przekazanie zakonowi parafii Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Gietrzwałdzie i parafii Najświętszego Serca Jezusa w Elku³. Ksiądz Wizytator powoływał się na słowa biskupa Tomasza Wilczyńskiego, który w r. 1959 przeprowadził wizytację kanoniczną w parafii Gietrzwałd. „Nie wiem, jak się potoczą koleje życia mojego w diecezji warmińskiej – pisał biskup Wilczyński w protokole wizytacji, ale jeśli mam jakieś pragnienia, to chciałbym doczekać momentu prawnego uregulowania pobytu tutaj na stałe Księży Kanoników Regularnych Laterańskich. Gdybym tego sam nie mógł z racji przyczyn zewnętrznych, niekościelnych, to mam nadzieję, że w łatwiejszych warunkach przyszłości uczyni to mój następca”⁴.

Administrator Apostolski Diecezji Warmińskiej przychylił się do prośby Księdza Wizytatora i w dniu 25 lutego 1971 r. została zawarta umowa powierzenia na stałe Zakonowi Kanoników Regularnych Laterańskich parafii narodzenia NMP w Gietrzwałdzie⁵.

W ramach umowy zakon przejął wszystkie obowiązki duszpasterskie w parafii. Wziął na siebie troskę o wszystkie nieruchomości, które do tej pory stanowiły własność albo pozostawały w użytkowaniu parafii z prawem dokonywania zmian i rozbudowy. Wszystkie wpływy materialne stanowiły własność parafii, jednocześnie zakon zobowiązywał się do oddawania całości ofiar i składek na Kurię Biskupią, diecezjalne seminarium duchowne, KUL i inne cele kościelne zgodnie z obowiązującymi zarządzeniami⁶.

W 1989 r. została zawarta druga umowa powierzenia na stałe Zakonowi Kanoników Regularnych parafii w Gietrzwałdzie. Nowa umowa była sporządzona zgodnie ze wzorem umowy między Ordynariuszem Diecezji a Wyższymi Przełożonymi Instytutu Zakonnego o powierzeniu parafii zakonowi, jaki został zatwierdzony przez Prymasa Polski na mocy szczególnych uprawnień 4 grudnia 1974 r., oraz zgodnie z normami Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II.

² *Pismo Opata generalnego*, 15 V 2002. AKaG.

³ *List Księdza Wizytatora*, 17 IX 1971. Archiwum Archidiecezji Warmińskiej. Teczka Kanonicy Regularni 02.01.1985 – 31.12.1990 (dalej: AAW-O. KRL).

⁴ *Protokół wizytacji bp Wilczyńskiego w dniach 10 i 11 X 1959*. Archiwum Archidiecezji Warmińskiej. Teczka parafii Gietrzwałd 1945-1969 (dalej: AAW-O. G 1945-1969).

⁵ *Umowa*, 25 II 1971. Archiwum Archidiecezji Warmińskiej. Teczka parafii Gietrzwałd 1970 – 1990 (dalej: AAW-O. G 1970-1990).

⁶ *Umowa*, 25 II 1971. AAW-O. G 1970-1990.

Na mocy tej umowy Bazylika Narodzenia NMP, plebania i budynki towarzyszące, stanowiły wraz z siedliskiem, placem wokół źródelka i użytkami rolnymi własność parafii. Dom Pielgrzyma przebudowany z budynku gospodarczego stanowił własność Zakonu. Proboszcz i wikariusze są odpowiedzialni za duszpasterstwo. Dobrami potrzebnymi na remonty, utrzymanie i ozdobę kościoła zarządza przełożony miejscowego domu zakonnego. Świadczenia i ofiary parafii na cele kurialne, diecezjalne, ogólnokościelne i na KUL miały być zbierane i przekazywane zgodnie z zarządzeniami Biskupa Warmińskiego i Konferencji Episkopatu Polski oraz umowy. Kolekty na utrzymanie seminarium oraz stypendia za msze binowane i trynowane miały być przekazywane na utrzymanie seminarium zakonnego⁷.

22 stycznia 2001 r. Wizytator Kanoników Regularnych Laterańskich ks. Tomasz Ratajczak wystąpił z prośbą do Metropolity Warmińskiego o zmianę brzmienia dwóch paragrafów w umowie powierzenia na stałe parafii w Gietrzwałdzie. Zmiany musiały być dokonane ze względu na rozbudowę sanktuarium i powstanie domu handlowego wraz z księgarnią⁸. W dniu 2 kwietnia 2001 r. został podpisany aneks do Umowy powierzenia na stałe parafii Narodzenia NMP w Gietrzwałdzie Zakonowi Kanoników Regularnych Laterańskich z dnia 31 marca 1989 r.

W aneksie uzupełniono §4 i §10 wspomnianej umowy. Paragraf 4 stanowi: „Gdyby kiedykolwiek Zakon po obustronnym uzgodnieniu nie mógł prowadzić duszpasterstwa Parafii Narodzenia NMP w Gietrzwałdzie, wówczas zwróci Archidiecezji Warmińskiej Bazylikę, plebanie, budynki towarzyszące wraz z siedliskiem, placem wokół źródelka i użytkami rolnymi, a Dom Pielgrzyma i budynek administracyjny – biurowy wraz z księgarnią i barem przekaże osobną umową w zarząd i użytkowanie Archidiecezji Warmińskiej”. Paragraf 10 ustalał granice zwyczajnego zarządzania zgodnie z normami zawartymi w kanonie 1281 Kodeksu Prawa Kanonicznego. Strony ustaliły, że granice zwyczajnego zarządzania określa się na sumę 50.000 złotych⁹.

Arcybiskup Metropolita Warmiński z okazji 125 rocznicy objawień stosownymi aktami prawnymi potwierdził istnienie Sanktuarium Matki Bożej Gietrzwałdzkiej¹⁰ i zatwierdził Statut¹¹ tego Sanktuarium.

⁷ *Umowa*, 31 III 1989. Archiwum Kurii. Teczka – parafia Gietrzwałd (dalej: AKG).

⁸ *Pismo Wizytatora* nr 13/2001, 22 I 2001. AKG.

⁹ *Aneks nr 1. Do umowy powierzenia na stałe parafii narodzenia NMP w Gietrzwałdzie Zakonowi Kanoników Regularnych Laterańskich z dnia 31 marca 1989 roku*. Archiwum Kurii. Teczka – Kanonicy Regularni Laterańscy (dalej: AKKRL).

¹⁰ *Dekret* nr 492/2002, 27 VI 2002. AKKRL.

¹¹ *Statut Sanktuarium Matki Bożej Gietrzwałdzkiej*, 27 VI 2002. AKKRL.

Statut Sanktuarium jasno określa, że sanktuarium stanowi Bazylika Mniejsza Narodzenia NMP, będąca równocześnie kościołem parafialnym, wraz z otaczającym ją terenem kościelnym, na którym znajdują się: słynący łaskami Obraz Matki Bożej, Kapliczka Objawień, Cudowne Źródło, Stacje Różańcowe i Droga Krzyżowa. Sanktuarium jest własnością archidiecezji warmińskiej, a opiekę nad nim powierzono Zakonowi Kanoników Regularnych Laterańskich. Sanktuarium kieruje rektor mianowany przez Arcybiskupa Warmińskiego na prośbę Wizytatora Zakonu¹².

Metropolita Warmiński w dekrete potwierdzającym istnienie Sanktuarium pisał: „Gietrzwałd od samego początku był i pozostał głównym ośrodkiem kultu maryjnego na Warmii i zajmuje uprzywilejowane miejsce nawrócenia, pokuty i modlitwy, szczególnie różańcowej. (...) Gorąco proszę, aby w tym Sanktuarium modlono się o wolność religijną w świecie, w intencji rodzin, o świętość i trzeźwość, powołania kapłańskie, do życia konsekrowanego, dla misji oraz katechetyczne; aby wspierano modlitwami Ojca Świętego, działalność Kościoła oraz umacniano ducha misyjnego wśród pielgrzymów”¹³.

PROBOSZCZOWIE GIETRZWAŁDZCY

Ksiądz Władysław Borowski, który w sierpniu 1945 r. przybył do Gietrzwałdu został zaminowany administratorem parafii Narodzenia Najświętszej Maryi Panny 20 marca 1946 r. i był pierwszym zakonnym powojennym proboszczem¹⁴. Pełnił tę funkcję do 27 czerwca 1947 r., kiedy to został zwolniony przez ks. Tedora Bensa z powodu odwołania go przez władze zakonne¹⁵.

Kolejnym administratorem w Gietrzwałdzie został ks. Wiktor Szota z dniem objęcia placówki od 1 lipca 1947 roku¹⁶ i pełnił tę funkcję do 1952 r.

W listopadzie 1952 r. przybywa do Gietrzwałdu ks. Jan Tokarz¹⁷. Zakon Kanoników Laterańskich skierował go już w czerwcu 1945 r. na Warmię w celu objęcia placówki. W sierpniu tegoż roku objął on kościół poewangelicki w Ełku¹⁸. 20 listopada 1946 r. administrator apostolski ks. Teodor Bensch mianował z dniem 1 grudnia 1946 ks. Jana Tokarza administratorem niezależnej placówki przy kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Ełku z prawami wikariusza – współpra-

¹² Statut Sanktuarium Matki Bożej Gietrzwałdzkiej, 27 VI 2002. AKKRL.

¹³ Dekret nr 492/2002, 27 VI 2002. AKKRL.

¹⁴ Dekret nr 312/46, 20 III 1946. AAW-O. KRL.

¹⁵ J. Wojtkowski, *Ś.p. ks. dr Władysław Borowski CRL*. AKaG.

¹⁶ Wiadomości Urzędowe Warmińskiej Diecezji (dalej: WWD) 1947, nr 4, s. 16.

¹⁷ Dekret nr 3055/52, 4 XI 1952. Archiwum Archidiecezji Warmińskiej. Teczka – Kanonicy Regularni Laterańscy JIII 11/2 (dalej: AAW-O. KRL JIII 11/2).

¹⁸ *Własnoręczny życiorys ks. J. Tokarza*. AAW-O. KRL JIII 11/2.

cownika parafii pw. św. Wojciecha w Ełku¹⁹. Pełnił tę funkcję do listopada 1952 r., gdy został mianowany administratorem – proboszczem w Gietrzwałdzie²⁰. Ks. Jan Tokarz został zwolniony z funkcji proboszcza 27 sierpnia 1957 r. Bp Tomasz Wilczyński w dekrecie wyraził swoje wielkie uznanie i wdzięczność za dwunastoletnią pracę na terenie diecezji warmińskiej²¹.

Ks. Emil Klenart wizytator Kanoników Regularnych Laterańskich zaproponował zmianę na stanowisku proboszcza w maju 1957 r. W swoim piśmie prosił o odwołanie ks. Jana Tokarza i mianowanie ks. Józefa Kąckiego²². W sierpniu 1957 r. Ksiądz Wizytator ponownie zaproponował na stanowisko administratora – proboszcza w parafii gietrzwałdzkiej ks. Józefa Kąckiego²³. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej nie wniosło zastrzeżeń co do nominacji na probostwo w Gietrzwałdzie²⁴. Administrator Apostolski zwolnił ks. Kąckiego ze stanowiska wikariusza w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Ełku i z dniem 15 września 1957 r. mianował administratorem parafii w Gietrzwałdzie²⁵. W 1961 r. we wrześniu Kuria została powiadomiona o wszczęciu postępowania administracyjnego w sprawie szkodliwej dla Państwa działalności ks. Józefa Kąckiego – administratora parafii w Gietrzwałdzie²⁶.

W 1963 r. dochodzi do kolejnej zmiany na stanowisku proboszcza. Nowym kandydatem zostaje ks. Emil Klenart²⁷.

Jednakże Wydział do Spraw Wyznań zgłosił zastrzeżenia przeciwko tej kandydaturze. „Do wniesienia zastrzeżeń upoważniają tutejszy Wydział fakty świadczące o niewłaściwym stosunku ks. Klenarta do obowiązujących przepisów państwowych”²⁸. Tak sformułowane zarzuty niesatysfakcjonowały Kurii Biskupiej, która zażądała wyjaśnień. „Kuria prosi o wyjaśnienia zarzutów, gdyż „samo przytoczenie dwóch przepisów państwowych, o których istnieniu zresztą Kuria Biskupia dobrze jest poinformowana, niczego nie wyjaśnia i uniemożliwia złożenie odwołania o którym w/w pismo wspomina. W ten sposób możnaby oskarżyć każdego obywatela PRL o łamanie wszystkich istniejących praw w Polsce. Oskarżenie Wy-

¹⁹ Dekret, 20 XI 1946. AAW-O. KRL JIII 11/2.

²⁰ Dekret nr 3055/52, 4 XI 1952. AAW-O. KRL JIII 11/2.

²¹ Dekret nr 3192/57, 27 VIII 1957. AAW-O. KRL JIII 11/2.

²² Pismo Wizytatora, 12 V 1957. AAW-O. KRL JIII 11/2.

²³ Pismo Wizytatora, 18 VIII 1957. AAW-O. KRL JIII 11/2.

²⁴ Pismo PWRN WDW, 31 VIII 1957. AAW-O. KRL JIII 11/2.

²⁵ Dekret nr 3189/57, 27 VIII 1957. AAW-O. KRL JIII 11/2.

²⁶ Pismo PWRN WDW Wz I.133/61, 13 IX 1961. AAW-O. KRL JIII 11/2.

²⁷ Pismo Wizytatora, 28 VIII 1963. AAW-O. KRL JIII 11/2.

²⁸ Pismo PWRN WDW, 2 X 1963. AAW-O. KRL JIII 11/2.

działu ds. Wyznań musiałoby się przyjąć na wiarę bez żadnych podstaw obiektywnych”²⁹. Wydział do Spraw Wyznań w kolejnym piśmie konkretyzuje zarzuty wobec ks. Klenarta. Po pierwsze: „wbrew postanowieniu art. 1. dekretu o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych prowadził nielegalną placówkę parafialną w Niegosławiu k/Drezdenka”, i po drugie: „wbrew przepisom prawa o stowarzyszeniach przeciwstawił się i utrudniał prowadzenie wizytacji domu zakonnego w r. 1962”³⁰. Wobec jasno postawionych zarzutów ks. Klenart złożył wyjaśnienia. „Zarzut, że prowadziłem nielegalną placówkę parafialną w Niegosławiu koło Drezdenka polega na nieporozumieniu, gdyż kościół w Niegosławiu jest kościołem filialnym parafii Drezdenko, obsługiwanym przez księży z Drezdenka od r. 1945. Ze względu na trudności w dojeżdżaniu (odległość 6 km, zima, mrozy, deszcz) jeden z wikariuszy parafii Drezdenko zamieszkiwał w Niegosławiu w r. 1958 i po prostu jako wikariusz parafii Drezdenko ją obsługiwał, gdyż Nigosław należy jako filia do Drezdenka. (...) Gdy w r. 1961 zostałem wikariuszem parafii Drezdenko również ze względu na trudności dojazdowe zamieszkałem w Niegosławiu i jako wikary parafii Drezdenko obsługiwałem filialny kościół w Niegosławiu. (...) Również drugi zarzut, że przeciwstawiłem się i utrudniałem prowadzenie wizytacji domu zakonnego w r. 1962 polega na nieporozumieniu. Przede wszystkim w Niegosławiu nie ma i nie było domu zakonnego. Czyżby dwóch księży wikarych stanowiło dom zakonny? Po prostu tych dwóch księży prowadziło pracę duszpasterską na terenie Niegosławia jako wikariusze parafii Drezdenko, posłani tam przez Kurię Biskupią w Gorzowie, przynaglaną przez mieszkańców Niegosławia. W tym sensie udzieliłem informacji i wyjaśnień, gdy mnie pytano o dom zakonny. Czyżby udzielanie informacji i wyjaśnień utożsamiało się z przeciwstawianiem i utrudnianiem wizytacji domu zakonnego? W tym stanie rzeczy uważam powyższe zarzuty za niesłuszne i krzywdzące mnie”³¹.

Kuria Biskupia przyjęła te wyjaśnienia i skierowała kolejne pismo do Wydziału o następującej treści: „Jasno sformułowana odpowiedź ks. Klenarta, naszym zdaniem, powinna rozproszyć obawy co do jego osoby i spowodować cofnięcie wysuniętych zastrzeżeń, przeciwko mianowaniu go administratorem parafii Gietrzwałd”³². 3 grudnia 1963 r. Kuria Biskupia ponownie monitowała w Wydziale do Spraw Wyznań: „prosimy o nie zgłaszanie zastrzeżeń, gdyż wyjaśnienia ks. Klenarta obalają postawione zarzuty (...) oraz wysunięte przeciw niemu zarzuty nie mają nic wspólnego z pracą proboszczowską w diecezji”³³. Strona rządowa w ko-

²⁹ Pismo Kurii Biskupiej do PWRN WDW nr 2528/63, 3 X 1963. AAW-O. KRL JIII 11/2.

³⁰ Pismo PWRN WDW, 5 X 1963. AAW-O. KRL JIII 11/2.

³¹ Wyjaśnienia Ks. Emila Klenarta, 20 X 1963. AAW-O. KRL JIII 11/2.

³² Pismo Kurii Biskupiej do PWRN WDW nr 2788/63, 31 X 1963. AAW-O. KRL JIII 11/2.

³³ Pismo Kurii Biskupiej do PWRN WDW nr 3120/63, 3 XII 1963. AAW-O. KRL JIII 11/2.

lejnym piśmie podtrzymała swoje stanowisko: „Podniesione argumenty w piśmie z dnia 3. 12. 1963 nr 3120/63 nie są przekonywujące, ponieważ ks. Klenart złożył w tut. Wydziale do Spraw Wyznań wyjaśnienia, że nie będzie przestrzegał zarządzeń władz państwowych, które winien respektować każdy administrator parafii. Zatwierdzenie więc w/w na stanowisko administratora parafii nie jest wskazane ze względu na dobro wzajemnych stosunków między Państwem a Kościołem na naszym terenie”³⁴.

Ksiądz Wizytator Kanoników Laterańskich w styczniu 1964 r. zaproponował na stanowisko proboszcza w Gietrzwałdzie ks. Stefana Ryłko³⁵. Kuria przedstawiła kandydata Wydziałowi do Spraw Wyznań³⁶, a ten nie zgłosił zastrzeżeń co do tej nominacji³⁷. 1 marca 1964 r. ks. Stefan Ryłko został kolejnym gietrzwałdzkim proboszczem³⁸.

W połowie r. 1968 Ksiądz Wizytator zaproponował zmianę na stanowisku proboszcza. W piśmie z dnia 18 maja 1968 r. porosił o odwołanie ks. Stefana Ryłki i mianowanie na to stanowisko ks. Feliksa Popielewicza³⁹. Zgodnie z obowiązującymi przepisami o zamiarze zmiany proboszcza Kuria powiadomiła Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Wydział do Spraw Wyznań⁴⁰. Na co Wydział do Spraw Wyznań odpowiedział zgłoszeniem zastrzeżeń przeciw tej nominacji. Jako uzasadnienie podano: „Ks. Feliks Popielewicz podczas rozmowy w Wydziale do Spraw Wyznań nie wyraził gotowości do przestrzegania obowiązujących administratora parafii przepisów państwowych”⁴¹. 17 czerwca 1968 r. Wizytator Księży Kanoników Laterańskich złożył stanowczy protest wobec odrzucenia tej kandydatury⁴².

Wobec takiej sytuacji w sierpniu 1968 r. Wizytator poprosił Administratora Apostolskiego o udzielenie bezterminowego urlopu ks. Stefanowi Ryłce i o przekazanie obowiązków proboszczowskich ks. Feliksowi Popielewiczowi⁴³. Biskup Józef Drzazga przychylił się do tej prośby i ks. Ryłko otrzymał bezterminowy urlop z dniem 10 września 1968 r. „Korzystam z okazji – pisał biskup Drzazga – by wyrazić Przewielebnemu Księdzu Proboszczowi serdeczne podziękowanie za Jego kil-

³⁴ Pismo PWRN WDW, 31 XII 1963. AAW-O. KRL JIII 11/2.

³⁵ Pismo Wizytatora, 18 I 1964. AAW-O. KRL JIII 11/2.

³⁶ Pismo Kurii Biskupiej do PWRN WDW nr 223/64, 23 I 1964. AAW-O. KRL JIII 11/2.

³⁷ Pismo PWRN WDW, 20 II 1964. AAW-O. KRL JIII 11/2.

³⁸ Dekret nr 528/64, 22 II 1964. AAW-O. KRL JIII 11/2.

³⁹ Pismo Wizytatora, 18 V 1968. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁴⁰ Pismo Kurii Biskupiej do PWRN WDW nr 1254/68, 20 V 1968. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁴¹ Pismo PWRN WDW W.I-1/25/68, 7 VI 1968. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁴² Pismo Wizytatora do PWRN WDW, 17 VI 1968. AAW-O. G 1945-1969.

⁴³ Pismo Wizytatora, 29 VIII 1968. AAW-O. KRL JIII 11/2.

kuletnią pracę duszpasterską oraz za Jego gorliwą opiekę nad tamtejszym Sanktuarium Maryjnym, czego dowodem była wspaniała zeszłoroczna uroczystość Koronacji Obrazu Matki Bożej Gietrzwałdzkiej, do której w niemałej mierze przyczyniły się troska i praca Czcigodnego Księdza. Przewielebny Ksiądz w czasie swego pobytu w Gietrzwałdzie zyskał nie tylko ogólne zaufanie, lecz głębokie przywiązanie i szczerą sympatię wszystkich parafian, a zwłaszcza parafian miejscowego pochodzenia, którzy Czcigodnego Księdza serdecznie polubili za Jego kapłańskie, pełne zrozumienia i życzliwości, podejście do nich. Toteż z żalem Czcigodnego Księdza pożegnają, poddając się jednak posłusznie decyzji Władzy Kościelnej, widzą w niej Wolę Bożą. Na dalszy etap życia oraz na dalszą owocną pracę kapłańską z serca błogosławię”⁴⁴.

Ks. Feliks Popielewicz z dniem 30 sierpnia 1968 został mianowany wikariuszem ekonomem parafii Gietrzwałd⁴⁵.

W maju 1969 r. wpłynęło pismo do Kurii Biskupiej w Olsztynie: „Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie – Wydział do Spraw Wyznań stwierdza, że parafia rzymskokatolicka w Gietrzwałdzie pow. Olsztyn od października 1968 r. pozostaje bez obsadzonego stanowiska administratora. W związku z powyższym tut. Wydział wzywa Kurię Biskupią Diecezji Warmińskiej o wypełnienie wymogu art. 4 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych (Dz. U. Nr 1, poz 6 z 1957 r.) tj. przedstawienie kandydata na stanowisko administratora wymienionej parafii”⁴⁶. Kuria Biskupia 16 września 1969 r. zwróciła się z ponowną prośbą o zatwierdzenie ks. Feliksa Popielewicza na stanowisko administratora parafii w Gietrzwałdzie. Jako argumenty za tą kandydaturą podano dwa. Pierwszy: Gietrzwałd jest parafią zakonną i kandydata na proboszcza wyznacza Ksiądz Wizytator. „Zakon Księży Kanoników Regularnych posiada niewielu kapłanów i jak oznajmił Ksiądz Wizytator, nie ma innego odpowiedniego kandydata na to stanowisko” oraz drugi: „Ks. Popielewicz w dotychczasowej pracy dobrze wywiązywał się ze swoich obowiązków, a swoim spokojem i taktem zyskał sobie ogólne zaufanie”⁴⁷.

Kuria Biskupia otrzymała pismo z Wydziału do Spraw Wyznań datowane na 17 września 1969 r., które stanowiło zawiadomienie o wszczęciu postępowania w sprawie szkodliwej dla Państwa działalności ks. Feliksa Popielewicza⁴⁸. „W odpowiedzi na pismo Wydziału do Spraw Wyznań z dnia 17 września 1969 r. – pisał ks. Popielewicz – uprzejmie zapytuję o wyjaśnienie wyżej wspomnianego pisma, któ-

⁴⁴ Dekret nr 2345/68, 5 IX 1968. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁴⁵ Dekret nr 2156/68, 17 VIII 1968. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁴⁶ Pismo PWRN WDW W.I – 1/21/69, 6 V 1969. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁴⁷ Pismo Kurii Biskupiej do PWRN WDW nr 2339/69, 16 IX 1969. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁴⁸ Pismo PWRN WDW W.I – 1/35/69, 17 IX 1969. AAW-O. KRL JIII 11/2.

re dla mnie jest naprawdę niezrozumiałe. Ponieważ nigdy w swoim życiu i postępowaniu nie działałem na szkodę Państwa. Od urodzenia czułem się zawsze Polakiem i w swej działalności miałem tylko jedno na celu, by spełnić jak najlepiej swe posłannictwo jako kapłan i jako Polak. Myślę, że moja praca duszpasterska jako wikariusza w parafii Gietrzwałd na Warmii na pewno przyczynia się do scalania ludności i przywiązania do naszej ojczyzny, a nie idzie na szkodę Państwa. I dlatego na otrzymane pismo z Wydziału Wyznań z Olsztyna skierowane do mnie jestem do głębi oburzony, gdyż nie poczuwam się do żadnej «szkodliwej działalności dla Państwa»⁴⁹. 29 września tegoż samego roku Wydział do Spraw Wyznań w piśmie do Kurii Biskupiej skonkretyzował zarzut o „szkodliwej dla Państwa działalności ks. Popielewicz”. W piśmie czytamy: „Ks. Feliks Popielewicz nie przestrzega obowiązujących przepisów państwowych. Dnia 7 września 1969 r. w Gietrzwałdzie zorganizował zgromadzenie publiczne oraz radiofonizował teren przykościelny nie mając na to zezwolenia władz państwowych. W razie nieskuteczności tych zarządzeń Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej – Wydział do Spraw Wyznań zwróci się o usunięcie Ks. Feliksa Popielewicza z zajmowanego stanowiska kościelnego”⁵⁰.

Ostatecznie ks. Feliks Popielewicz został mianowany administratorem w Gietrzwałdzie 18 października 1969 r. z terminem objęcia palcówki do dnia 27 października 1969 r.⁵¹

W lipcu 1973 r. wpłynęła prośba Księdza Wizytatora, ks. Henryka Walczaka, odnośnie do zmiany na stanowisku proboszcza parafii Gietrzwałd. Ksiądz Wizytator Kanoników Laterańskich proponował następującą zmianę: odwołanie ks. Feliksa Popielewicza i mianowanie na to stanowisko ks. Mieczysława Madeja⁵². Kuria Biskupia powiadomiła o zamiarze mianowania nowego administratora w parafii Gietrzwałd Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Wydział do Spraw Wyznań stosownym pismem w dniu 3 sierpnia 1973 r.⁵³. Pismo zostało rozpatrzone pozytywnie, Wydział do Spraw Wyznań nie zgłaszał zastrzeżeń co do tej nominacji⁵⁴.

Biskup Warmiński w dniu 6 września 1973 r. odwołał ks. Feliksa Popielewicza ze stanowiska administratora – proboszcza parafii Gietrzwałd. „Pragnę serdecznie podziękować – pisał biskup Drzazga – Przewielebnemu Ojcu za kilkuletnią, wzorową pracę duszpasterską w Bazylice Sanktuarium Maryjnego w Gietrzwałdzie, która siłą rzeczy obejmowała nie tylko samą parafię, ale też wszystkie te-

⁴⁹ List ks. F. Popielwicza do PWRN WDW, 22 IX 1969. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁵⁰ Pismo PWRN WDW W.I – 1/35/69, 29 IX 1969. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁵¹ Dekret nr 2576/69, 18 X 1969. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁵² Pismo Wizytatora, 23 VII 1973. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁵³ Pismo Kurii Biskupiej do PWRN WDW nr 1949/73, 3 VIII 1973. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁵⁴ Pismo PWRN WDW W.501/18/73, 31 VIII 1973. AAW-O. KRL JIII 11/2.

reny, na których żyje tradycja pielgrzymek do Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej”⁵⁵. Nowym proboszczem z terminem objęcia parafii do dnia 29 września 1973 r. został ks. Mieczysław Madej⁵⁶.

Na przełomie sierpnia i września 1979 r. nastąpiła kolejna zmiana proboszcza w Gietrzwałdzie. Wizytator Kanoników Laterańskich poprosił Biskupa Warmińskiego o zwolnienie z tej funkcji ks. Mieczysława Madeja i zaproponował na to stanowisko ks. Franciszka Martuszewskiego⁵⁷. Ksiądz Martuszewski od 31 sierpnia 1972 r.⁵⁸ pełnił funkcję wikariusza współpracownika w Gietrzwałdzie, a od 1973 r. przeora Kanonii Gietrzwałd. Kuria Biskupia o nowej nominacji powiadomiła Urząd Wojewódzki Wydział do Spraw Wyznań⁵⁹, który nie zgłosił zastrzeżeń przeciw mianowaniu ks. Martuszewskiego⁶⁰. 14 września 1979 r. biskup Józef Glemp odwołał ks. Mieczysława Madeja⁶¹ ze stanowiska proboszcza – administratora w parafii Gietrzwałd i mianował na to stanowisko dotychczasowego wikariusza w tejże parafii ks. Franciszka Martuszewskiego⁶².

27 czerwca 1985 r. ks. Franciszek Martuszewski⁶³ został odwołany z Gietrzwałdu, jego następcą został ks. Jan Węgrzyn⁶⁴.

W czerwcu 1988 r. do Gietrzwałdu przybywa ks. Jan Brzozowski i zostaje mianowany wikariuszem⁶⁵, a od 27 czerwca 1990 r. objął urząd proboszcza w Gietrzwałdzie⁶⁶ w miejsce odchodzącego z tego stanowiska ks. Jana Węgrzyna⁶⁷. Pełnił tę funkcję do dnia 31 lipca 1991 r.⁶⁸. Kolejnym proboszczem zostaje ks. Marian Dudzik⁶⁹. W tym czasie ks. Jan Brzozowski pełnił nadal obowiązki przeora, a od 1 sierpnia 1991 r. mianowany został wikariuszem w Gietrzwałdzie⁷⁰.

⁵⁵ *Dekret* nr 2283/73, 6 IX 1973. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁵⁶ *Dekret* nr 2244/73, 6 IX 1973. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁵⁷ *Pismo Wizytatora*, 29 VIII 1979. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁵⁸ *Dekret* nr 2705/72, 19 VIII 1972. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁵⁹ *Pismo Kurii Biskupiej do UW WDW* nr 1608/79, 31 VIII 1979. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁶⁰ *Pismo Wojewody Olsztyńskiego Wz.6820/31/79*, 11 IX 1979. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁶¹ *Dekret* nr 1710/79, 14 IX 1979. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁶² *Dekret* nr 1711/79, 14 IX 1979. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁶³ *Dekret*, 27 VI 1985. AAW-O. KRL 1985-1990.

⁶⁴ *Dekret*, 27 VI 1985. AAW-O. KRL 1985-1990.

⁶⁵ *Dekret* nr 1303/88, 22 VI 1988. AAW-O. KRL 1985-1990.

⁶⁶ *Dekret*, 27 VI 1990. AAW-O. KRL 1985-1990.

⁶⁷ *Dekret* nr 1444/90, 27 VI 1990. AAW-O. KRL 1985-1990.

⁶⁸ *Dekret* nr 1149/91, 26 VI 1991. AKKRL.

⁶⁹ *Dekret* nr 1171/91, 26 VI 1991. AKKRL.

⁷⁰ *Dekret* nr 1452/91, 1 VIII 1991. AKKRL.

Ks. Marian Dudziak w styczniu 1993 r. został odwołany ze stanowiska proboszcza w Gietrzwałdzie⁷¹. Nowym proboszczem został zamianowany dotychczasowy wikariusz tejże parafii ks. Jan Brzozowski⁷².

Ks. Jan Brzozowski pełnił urząd proboszcza do momentu wyboru jego osoby na stanowisko Wizytatora Polskiej Prowincji Kanoników Laterańskich, która została mu powierzona przez Kapitułę Prowincjalną. Ksiądz Proboszcz złożył rezygnację z pełnionej przez siebie funkcji w archidiecezji warmińskiej na ręce Arcybiskupa Metropolity Warmińskiego 26 czerwca 1997 r.⁷³ Arcybiskup Edmund Piszcz przyjął rezygnację i zwolnił go z funkcji proboszcza w Gietrzwałdzie z dniem 27 lipca 1997 r.⁷⁴

Następcą Ks. Jan Brzozowskiego został ks. Kazimierz Brzozowski, który objął parafię z dniem 27 lipca 1997 r.⁷⁵

W 2002 r. nastąpiło rozgraniczenie urzędu proboszcza i rektora sanktuarium zgodnie z nowym Statutem Sanktuarium w Gietrzwałdzie⁷⁶. Ks. Kazimierz Brzozowski z dniem 27 czerwca 2002 r. został zwolniony z funkcji proboszcza i mianowany rektorem sanktuarium⁷⁷, zaś kolejnym proboszczem Metropolita Warmiński mianował ks. Józefa Stramka⁷⁸.

KANONICY Z KANONII GIETRZWAŁD W POSŁUDZE NA RZECZ DIECEZJI WARMIŃSKIEJ

Kanonicy Regularni przebywający w Kanonii Gietrzwałd w swojej pracy nie tylko ograniczali się do posługiwania wiernym w parafii. Byli również powoływani do pełnienia funkcji i urzędów ogólnodiecezjalnych. Świadczy to o znaczeniu Księży Kanoników i parafii – sanktuarium, w której pracowali.

W latach 1958 – 1961 ks. Władysław Borowski wykładał archeologię biblijną w Warmińskim Seminarium Duchownym „Hosianum” w Olsztynie⁷⁹.

W listopadzie 1967 r. ks. Stefan Ryłko proboszcz Gietrzwałdu został mianowany referentem sanktuariów maryjnych w diecezji warmińskiej. Pełnienie takiej funkcji niewątpliwie ułatwiało promocję i rozwój kultu Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej.

⁷¹ Dekret nr 14/93, 14 I 1993. AKKRL.

⁷² Dekret nr 16/93, 14 I 1993. AKKRL.

⁷³ Pismo ks. J. Brzozowskiego, 26 VI 1997. AKKRL.

⁷⁴ Dekret nr 1004/97, 21 VII 1997. AKKRL.

⁷⁵ Dekret nr 1007/97, 21 VII 1997. AKKRL.

⁷⁶ Statut Sanktuarium Matki Bożej Gietrzwałdzkiej, 27 VI 2002. AKKRL.

⁷⁷ Dekret nr 489/2002, 5 VI 2002. AKKRL.

⁷⁸ Dekret nr 490/2002 z dnia 5 VI 2002. AKKRL.

⁷⁹ J. Wojtkowski, Ś.p. ks. dr Władysław Borowski CRL. AKaG.

W trosce o należytą formację mężczyzn, w celu kształtowania katolickich postaw, 3 kwietnia 1971 r. biskup Józef Drzazga mianował diecezjalnego duszpasterza mężczyzn diecezji warmińskiej w osobie ks. Franciszka Węglarczyka. Nowy Referent miał otrzymać wskazówki z Komisji Duszpasterstwa Mężczyzn przy Episkopacie Polski, a na terenie diecezji warmińskiej podlegał wydziałowi duszpasterskiemu⁸⁰.

W czerwcu tego samego roku „pragnąc bardziej skutecznie przeciwstawić się fali alkoholizmu na terenie diecezji warmińskiej” Biskup Olsztyński mianował ks. Franciszka Węglarczyka diecezjalnym referentem duszpasterstwa wstrzemięźliwości. Także i ta funkcja podlegała dyrektorowi Wydziału Duszpasterskiego Kurii Biskupiej w Olsztynie. Zadania i cele do pracy referenta wstrzemięźliwości miała przygotować Komisja do Spraw Wstrzemięźliwości przy Episkopacie Polski⁸¹.

8 września 1972 r. Biskup Warmiński w celu „rozwinęcia na terenie diecezji warmińskiej apostołstwa trzeźwości” mianował ks. Franciszka Martuszewskiego diecezjalnym referentem duszpasterstwa trzeźwości. Zakres obowiązków miała określić Komisja Episkopatu do Spraw Trzeźwości i dyrektor wydziału duszpasterskiego⁸². Tego samego dnia ks. Martuszewski został mianowany diecezjalnym duszpasterzem mężczyzn diecezji warmińskiej⁸³. Chodziło o formację i kształtowanie katolickich postaw wśród mężczyzn w diecezji.

W październiku 1972 r. biskup Józef Drzazga mając na uwadze Sobór Watykański II, który wskazywał na potrzebę i znaczenie duszpasterstwa dobroczynności, powołał diecezjalnego referenta duszpasterstwa dobroczynności, którym został ks. Franciszek Martuszewski⁸⁴.

Wykonując zalecenia soborowego dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele biskup Józef Drzazga powołał Radę Duszpasterską Diecezji Warmińskiej. Jednym z członków został ks. Franciszek Martuszewski⁸⁵.

W październiku 1974 r. ks. Franciszek Martuszewski został zwolniony z obowiązków diecezjalnego duszpasterza mężczyzn, jednakże nadal pozostawał referentem trzeźwości i dobroczynności w diecezji warmińskiej⁸⁶.

Ks. Franciszek Martuszewski jako proboszcz parafii Gietrzwałd należącej do dekanatu Olsztyn – Północ został w dniu 30 listopada 1981 mianowany wicedziekanem tego dekanatu⁸⁷.

⁸⁰ Dekret nr 755/71, 3 IV 1971. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁸¹ Dekret nr 1508/71, 30 VI 1971. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁸² Dekret nr 2889/72, 8 IX 1972. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁸³ Dekret nr 2888/72, 8 IX 1972. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁸⁴ Dekret nr 3203/72, 24 X 1972. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁸⁵ Dekret nr 3202/72, 24 X 1972. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁸⁶ Dekret nr 2455/74, 5 X 1974. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁸⁷ Dekret nr 2259/81, 30 XI 1981. AAW-O. KRL JIII 11/2.

Ks. Jan Węgrzyn w dniu 17 września 1985 r. został mianowany Diecezjalnym Duszpasterzem Pomocników Matki Kościoła⁸⁸.

W październiku 1986 r. po wygaśnięciu kadencji wicedziekana w dekanacie Olsztyn II ks. Franciszka Martuszewskiego⁸⁹ nowym wicedziekanem zostaje mianowany ks. Jan Węgrzyn⁹⁰.

Od 30 listopada 1987 r. ks. Jan Węgrzyn pełnił funkcję diecezjalnego referenta do spraw sanktuariów maryjnych w diecezji warmińskiej⁹¹.

Księdzu Stefanowi Porossie powierzono funkcję diecezjalnego duszpasterza ludzi chorych i niepełnosprawnych⁹².

We wrześniu 1988 r. Rektor Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” ks. Kazimierz Torla zwrócił się z prośbą do ks. Jana Brzozowskiego o pełnienie funkcji spowiednika alumnów⁹³.

Po odejściu z Gietrzwałdu ks. Jana Węgrzyna, nowym wicedziekanem dekanatu Olsztyn II zostaje ks. Jan Brzozowski, proboszcz w Gietrzwałdzie⁹⁴.

W lipcu 1991 r. Biskup Warmiński zreorganizował duszpasterstwo chorych w diecezji warmińskiej. Ks. Stefan Porossa został mianowany przewodniczącym diecezjalnego kolegium duszpasterzy chorych i duszpasterzem chorych wikariatu Biskupiego Ełckiego⁹⁵.

Ks. Jan Nowak 21 września 1995 r. zostaje mianowany archidiecezjalnym duszpasterzem chorych⁹⁶, pełnił tę funkcję do 14 maja 1996 r., kiedy to został przeniesiony do Rapina w diecezji zielonogórsko-gorzowskiej⁹⁷

TROSKA O KULT I SANKTUARIUM MATKI BOSKIEJ GIETRZWAŁDZKIEJ

Przeniesienie Obrazu i Akt koronacji

Jednym z pierwszych działań Kanoników Regularnych mających na celu odnowienie Kultu Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej było ponowne przeniesienie Cudow-

⁸⁸ *Dekret*, 17 IX 1985. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁸⁹ *Dekret*, 6 X 1986. AAW-O. KRL JIII 11/2.

⁹⁰ *Dekret*, 4 X 1986. AAW-O. KRL 1985-1990.

⁹¹ *Dekret*, 30 XI 1987. AAW-O. KRL 1985-1990.

⁹² *Dekret*, 4 VII 1986. AAW-O. KRL 1985-1990.

⁹³ *Pismo Księdza Rektora WSD Hosianum*, 22 IX 1988. AKG.

⁹⁴ *Dekret* nr 2288/90, 31 X 1990. AAW-O. KRL 1985-1990.

⁹⁵ *Dekret* nr 1214-1216/91, 3 VII 1991. AKKRL.

⁹⁶ *Dekret* nr 1067/95, 21 IX 1993. AKKRL.

⁹⁷ *Dekret* nr 409/96, 14 V 1996. AKKRL.

nego Obrazu Pani Gietrzwałdzkiej. Ks. Wiktor Szota – administrator parafii wspomina, „że w okresie *kulturkampfu* władze pruskie nakazały usunąć obraz z kościoła, albo tak go umieścić, żeby nie był widoczny dla miejscowych parafian, a także dla pielgrzymów przybywających na odpusty. Przyczyną takich decyzji był fakt, że wierni uważali ten obraz za obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, ze względu na pewne podobieństwa do obrazu z Jasnej Góry, a zatem jednoznacznie kojarzył się Warmiakom z polskością”⁹⁸.

Obraz został umieszczony w kościele na balkonie. Trudno jest ustalić dokładną datę przeniesienia Obrazu z nawy głównej w niedostępne miejsce. Za czasów probostwa ks. Hanowskiego pewna malarka miała przemalować Obraz nakładając nową warstwę farb i zamalowując niektóre jego szczegóły. Obraz był przechowywany w ukryciu i uległ zniszczeniu⁹⁹.

Pod koniec 1949 r. ks. Szota postanowił przywrócić dawne znaczenie wizerunkowi Matki Boskiej. Obraz został przeniesiony z balkonu do bocznego ołtarza Matki Boskiej Bolesnej. Nabożeństwa majowe w 1949 r. odbywały się już przed tym Obrazem. Następnie przystąpiono do przygotowania miejsca w ołtarzu głównym świątyni. „W tym celu «wielki ołtarz» został podwyższony w dolnej części nadstawy i górna część ołtarza przerobiona, by w miejsce małej drewnianej figurki Matki Bożej, którą usunięto, przygotować odpowiednie miejsce dla Cudownego Obrazu w dużej złożonej ramie z nowym oświetleniem i zasłoną – drugim obrazem, który w tym celu namalował na płótnie artysta-malarz Aleksander Trajkowicz z Krakowa. Obraz ten przedstawia Matkę Bożą objawiającą się na klonie. Cały wielki ołtarz został odnowiony i poźłocony”¹⁰⁰. Trajkowicz dokonał też renowacji Cudownego Obrazu, w czasie odkurzania okazało się, że obraz został przemalowany, po usunięciu pierwszej warstwy farb, został odkryty właściwy wizerunek Matki Bożej.

Jesienią 1949 r. rozpoczęte zostało malowanie prezbiterium, zaś w roku następnym w ciągu lata cały kościół został wymalowany. Nowy kościół wybudowany w latach 1882-1885 (prezbiterium i trzy nawy) wcześniej nie był malowany, tylko tynkowany. Po remoncie prezbiterium i ołtarza Cudowny Obraz został umieszczony w „wielkim ołtarzu”. Pierwsze odsłonięcie Cudownego Obrazu nastąpiło 8 grudnia 1949 r.¹⁰¹

Kolejną gruntowną renowację Obraz przechodził w 1963 r. w pracowni artystycznej na Wawelu. Pierwotny wygląd przywrócił wizerunkowi Matki Boskiej Adam Witkowski¹⁰².

⁹⁸ W. S z o t a , *O przeniesieniu Cudownego Obrazu Pani Gietrzwałdzkiej do Wielkiego Ołtarza w kościele Narodzenia NMP w Gietrzwałdzie, wspomnienia z 8 IX 1976.* AKaG.

⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Tamże.

¹⁰² S. R y ł k o , *Łaskami słynący Obraz Matki Boskiej w Gietrzwałdzie*, Kraków 1995, s. 10n.

Przeniesienie Cudownego Obrazu, do ołtarza głównego przyczyniło się do rozwoju kultu Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej. Uwieńczeniem tego kultu była koronacja Cudownego Obrazu 10 września 1967 r.

Zgodnie z przyjętym w Kościele zwyczajem, należało uregulować pod względem prawnym kult Matki Boskiej odnoszący się zarówno do Obrazu Matki Boskiej, jak i do objawień Matki Boskiej w Gietrzwałdzie.

Zgodnie z przyjętym zwyczajem kult jakiegoś obrazu Matki Pana jest uznawany przez władzę kościelną jak i wiernych np. poprzez uroczystą koronację czy to biskupimi, czy też papieskimi koronami.

Przed Soborem Watykańskim II zgodę na uroczystą koronację obrazów udzielała Kapituła Watykańska. Zakon Kanoników Regularnych nosił się z zamiarem wystarania się o taką zgodę i koronację obrazu od samego początku. W 1962 r. Wizytator Kanoników Regularnych, ks. Teofil Widełka, poprosił bp. Tomasza Wilczyńskiego o poparcie starań związanych z koronacją obrazu. 12 września 1962 r. Biskup Olsztyński wystosował prośbę do Ojca Świętego Pawła VI¹⁰³. Kapituła Watykańska przychylnie ustosunkowała się do tej prośby. Dekret koronacyjny został wystawiony 20 października 1963 r.¹⁰⁴

Sam fakt wydania zgody na koronację i przygotowania do tej uroczystości były doskonałą okazją do rozślawienia kultu Pani Gietrzwałdzkiej, tym bardziej, że uroczystościom koronacyjnym nadano ogólnokrajowy charakter. Na uroczystość koronacji Wizerunku Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej, którą zaplanowano na dzień 10 września 1967 r. został zaproszony Prymas Polski Stefan Kardynał Wyszyński. On miał dokonać aktu koronacji wizerunku Matki Bożej. „Ufam – pisał biskup Józef Drzazga do Prymasa Polski – że koronacja Obrazu Matki Bożej przyczyni się do ożywienia pobożności maryjnej wśród ludu Bożego nie tylko na Warmii, ale i w sąsiednich diecezjach, będzie źródłem nowych łask i pokrzepienia dla duchowieństwa i wiernych Diecezji oraz dla stróżów tego sanktuarium – Księży Kanoników Regularnych”¹⁰⁵.

Zaproszenia do udziału w tych uroczystościach otrzymali także wszyscy biskupi polscy, przedstawiciele głównych sanktuariów maryjnych w Polsce oraz Wyżsi Przełożeni Zakonni.

Bazylika i kult liturgiczny

Kanonicy Regularni ciągle zabiegali o pogłębienie duchowości maryjnej, dlatego też Ksiądz Wizytator w 1959 r. wystąpił do Prymasa Polski o przywilej odpra-

¹⁰³ Tamże, s. 22-25.

¹⁰⁴ Dekret Stolicy Apostolskiej, 20 X 1963. AAW-O. G 1945 – 1969.

¹⁰⁵ List bp J. Drzazgi do Prymasa Polski nr 466/67, 18 II 1967. AAW-O. G 1945 – 1969.

wiania Mszy świętej *De Immaculata Conceptione* z 8 grudnia codziennie z wyjątkiem niedziel i świąt pierwszej i drugiej klasy. „Przywilej ten – pisał ks. Teofil Widelka – miałby duże znaczenie dla podniesienia tego Sanktuarium Maryjnego na Warmii i stałby się jednym z silnych bodźców w religijnym wychowaniu młodzieży”¹⁰⁶. Stosowny dekret został wystawiony 8 października 1959 r., na mocy którego przywilej obowiązywał przez kolejne 7 lat¹⁰⁷.

Kolejnym przywilejem umacniającym znaczenie Gietrzwałdu jako Sanktuarium, był przywilej na mocy którego wierni i pątnicy przybywający do tego Sanktuarium mogli zyskać odpusty w dniach: 8 września – Narodzenia NMP, jako święto patronalne, 29 czerwca – świętych Piotra i Pawła, 2 sierpnia Matki Boskiej Anielskiej, 15 sierpnia – Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i 8 grudnia – Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny¹⁰⁸.

W 1967 r. biskup Józef Drzazga w porozumieniu z Księżmi Kanonikami zwrócił się do Prymasa Polski o poparcie prośby u Ojca Świętego Pawła VI o zatwierdzenie formularza mszy i tekstów liturgii godzin o Matce Bożej Gietrzwałdzkiej, oraz włączenie tych formularzy do kalendarza diecezji warmińskiej. „Ufam – pisał biskup – że zatwierdzenie i rozpowszechnienie nowego formularza Mszy świętej i oficjum brewiarzowego przyczyni się do pogłębienia czci Matki Najświętszej wśród ludu Bożego diecezji warmińskiej”¹⁰⁹.

Po uroczystościach koronacyjnych, które uczyniły sanktuarium gietrzwałdzkiej znanym i uznanym przez Stolicę Apostolską, Episkopat Polski i wiernych, kolejnym wyzwaniem, którego podjęli się Kanonicy, było przygotowanie dokumentacji i odpowiedniego wniosku w celu wniesienia prośby do Ojca Świętego, aby kościół w Gietrzwałdzie podniósł do godności Bazyliki Mniejszej. Stosowną prośbę wniósł Ordynariusz Diecezji bp Józef Drzazga¹¹⁰.

Święta Kongregacja do Spraw Kultu Bożego pismem z dnia 2 lutego 1970 r. podniosła kościół Narodzenia Matki Bożej w Gietrzwałdzie do godności Bazyliki Mniejszej. Uroczyste ogłoszenie tej decyzji nastąpiło w niedzielę 13 września 1970 roku¹¹¹. W buli papieskiej czytamy: „W okazywaniu czci Maryi czołowe miejsce zajmuje naród Polski, a w tym narodzie szczególną czcią otacza Najświętszą Dziewicę Diecezja Warmińska. Na terytorium tej Diecezji jest miejscowość Gietrzwałd z przepiękną świątynią pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi

¹⁰⁶ List Księdza Wizytatora do Prymasa Polski, 14 IV 1959. AAW-O. G 1945 – 1969.

¹⁰⁷ Dekret Prymasa Polski nr 5694/59/P., 8 X 1959. AAW-O. G 1945 – 1969.

¹⁰⁸ S. Ryłko, *Łaskami słynący Obraz Matki Boskiej w Gietrzwałdzie*, s. 18.

¹⁰⁹ List bp J. Drzazgi do Prymasa Polski nr 622/67, 9 III 1967. AAW-O. G 1945-1969.

¹¹⁰ List Księdza Wizytatora, 17 IX 1970. AAW-O. KRL.

¹¹¹ Notatka, 19 IX 1970. AAW-O. G 1970-1990.

Panny. Sanktuarium to, powierzone Księżom Kanonikom Regularnym Laterańskim, jest żywym ośrodkiem kultu Maryjnego, promieniującym z tego miejsca na całą diecezję¹¹².

Obchody 100-lecia objawień były szczególną okazją do zwiększenia znaczenia sanktuarium gietrzwałdzkiego.

Biskup Warmiński w celu dobrego przygotowania tych uroczystości powołał Komisję Przygotowawczą Stulecia Objawień Matki Boskiej w Gietrzwałdzie 1877-1977. Komisja ta miała skoordynować prace związane z Kongresem Mariologicznym i Maryjnym, który odbywał się w dniach 24-26 czerwca 1977 r., jak również z sesją Publiczną Konferencji Plenarnej Episkopatu, która odbyła się 11 września 1977 r., w święto patronalne¹¹³.

Kolejnym aktem, mającym rozwijać kult Pani Gietrzwałdzkiej, były zabiegi, by z okazji 100-lecia objawień Matki Boskiej w Gietrzwałdzie, uzyskać zatwierdzenie Mszy świętej o Matce Boskiej Gietrzwałdzkiej. Biskup Józef Drzazga w liście do Księdza Prymasa pisał: „Zatwierdzony przez Świętą Kongregację Obrzędów formularz mszalny na uroczystość Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej, przystosował do odnowionej po Soborze Watykańskim II liturgii Ojciec dr Franciszek Małaczyński OSB, sekretarz Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski¹¹⁴. Czytania zostały wybrane z czytań wspólnych maryjnych, zawartych w III tomie Lekcjonarza. Był to poprawiony tekst poprzedniego formularza i dostosowany do odnowionej liturgii.

Punktem kulminacyjnym 100-lecia objawień Matki Bożej w Gietrzwałdzie było kościelne zatwierdzenie tychże objawień przez Biskupa Warmińskiego Józefa Drzazgę, który dekretem z dnia 11 września 1977 r. zatwierdził kult objawień Matki Boskiej w Gietrzwałdzie jako nie sprzeciwiający się wierze i moralności chrześcijańskiej, oparty na faktach wiarygodnych, których charakter nadprzyrodzony i Boży nie da się wykluczyć¹¹⁵.

Arcybiskup Metropolita Warmiński w 1997 r. potwierdził, że kościół parafialny w Gietrzwałdzie jako Bazylika Mniejsza został obdarzony odpustem zupełnym, który wierni mogą uzyskać nawiedzając kościół i odmawiając w nim *Ojcze nasz* i *Wierzę w Boga* w następujące dni: w święto patronalne Narodzenia NMP, w dniu Matki Boskiej Anielskiej – 2 sierpnia, w Dzień Zaduszny – 2 listopada, wyłącznie dla dusz w czyśćcu cierpiących, w uroczystość Apostołów Piotra i Pawła – 29 czerwca oraz w dowolnie obranym dniu jeden raz w roku. Natomiast odpust cząstkowy wierni mogą zyskać: w uroczystość Zwiastowania NMP – 25 marca, Wniebowzię-

¹¹² Fr. Węglarczyk, *Kościół Narodzenia Matki Bożej w Gietrzwałdzie Bazyliką Mniejszą*. AAW-O. G 1970-1990.

¹¹³ *Dekret* nr 1029/76, 3 V 1976. AAW-O. G 1970-1990.

¹¹⁴ *List Biskupa Warmińskiego do Prymasa Polski* nr 2892/76, 24 XII 1976. AAW-O. G 1970-1990.

¹¹⁵ S. Ryłko, *Łaskami słynący Obraz Matki Boskiej w Gietrzwałdzie*, s. 73-76.

cia NMP – 15 sierpnia, we wspomnienie NMP Różańcowej – 7 października i w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP – 8 grudnia¹¹⁶.

Odpusty i pielgrzymki

Ruch pielgrzymkowy, uroczystości odpustowe, które gromadzą z każdym rokiem rzesze pielgrzymów świadczą o pracy Kanoników Regularnych i ich wkładzie w rozwój tego świętego miejsca.

Materiał zgromadzony w Archiwum Kanonii Gietrzwałd pozwala odtworzyć przebieg uroczystości odpustowych i zaangażowanie w nie całego Zakonu Kanoników.

Poczynając od uroczystości koronacyjnych w 1967 r. można zauważyć, że największe znaczenia ma odpust z racji święta patronalnego 8 września. Odpust wrześniowy gromadził wielką rzeszę wiernych i był okazją do przeżywania także innych wydarzeń kościelnych.

I tak, rok 1974 obchodzony był w Kościele jako Rok Święty. W Gietrzwałdzie na ten rok zaplanowano:

21 kwietnia – Dzień Modlitwy opiekunek parafialnych, charytatywnych i pracowników trzeźwości, oraz parafie Olsztynek, Bartąg, Gryźliny, Wrzesina, Gietrzwałd i Łukta;

5 maja – Dzień Modlitw Liturgicznej Służby Ołtarza;

2 czerwca – Dzień Modlitw młodzieży starszej;

3 czerwca – Dzień chorych, rencistów i starszych;

23 czerwca – Dzień Modlitw doradczyń parafialnych i rodzin angażujących się w poradnictwie rodzinnym i małżeńskim;

30 czerwca – Dzień Modlitw mężczyzn i młodzieży męskiej oraz dekanat Ostróda;

15 sierpnia – dekanat Ostróda i parafie podolsztyńskie;

18 sierpnia – dekanat Ostróda i parafie Butryny, Purda, Sząbruk, Brąswałd, Jonkowo, Nowe Kawkowo, Sętań, Skolity, Kieźliny;

8 września – Pielgrzymka Ogólnodiecezjalna¹¹⁷.

Od 1975 r. Stróżowie Sanktuarium zapoczątkowali trzyletnie triduum przygotowań do 100-lecia objawień. Pierwszy rok obchodzony był pod hasłem: „Odmawiajcie różaniec”. Uroczystościom odpustowym przewodniczył bp Julian Wojtkowski¹¹⁸. Następnym przygotowaniem to jubileuszu 100-lecia objawień zaplanowano jako rok pokuty, hasłem uroczystości odpustowych były słowa Matki Bożej: „Pokutę czyńcie”.

¹¹⁶ Dekret nr 355/97, 24 III 1997. AKaG.

¹¹⁷ Teczka: Odpusty. AKaG.

¹¹⁸ Tamże.

W 100-lecie objawień w Gietrzwałdzie gościł kardynał Karol Wojtyła, który wygłosił homilię. Główne uroczystości przypadły na niedzielę 11 września 1977 r.

12 i 13 września odbywały się uroczystości odpustowe w 1981 r. Nieszpory z kazaniem poprowadził bp Jan Obłąk. Mszy świętej o północy w intencji powołań kapłańskich i zakonnych przewodniczył Ojciec Opat generalny Atilio Cout. Mszy świętej odpustowej przy źródleku przewodniczył bp Kazimierz Kluz, zaś homilię wygłosił bp Jan Obłąk. Dary ofiarne składali parafianie z Morağa, Ornety, Dobrego Miasta, Biskupca, Barczewa, Olsztyna – św. Józef¹¹⁹.

10 i 11 września 1983 r. dwudniowe uroczystości odpustowe. W wigilię, w sobotę odbyła się w godzinach wieczornych droga krzyżowa, przewodniczył jej ks. Jan Węgrzyn. Pontyfikalne Nieszpory o godz. 19.00 poprowadził bp Wojciech Zięba. O północy odprawiona została Msza święta w intencji powołań kapłańskich i zakonnych. Sumie pontyfikalnej w niedzielę przewodniczył bp Zbigniew Kraszewski¹²⁰.

W 1984 r. uroczystości odpustowe rozpoczęły się w piątek 7 września, Mszą świętą z nieszporami, której przewodniczył Ksiądz Wizytator Stanisław Więzik, kazanie głosił ks. S. Liszka. W uroczystość Narodzenia NMP uroczystej Mszy świętej przewodniczył bp Jan Obłąk, kazanie wygłosił ks. Henryk Madej. W tym roku gościł w Gietrzwałdzie Opat Generalny Aemilius Dunoyer, który odprawił Mszę świętą o północy z soboty na niedzielę w intencji powołań kapłańskich. Mszy świętej odpustowej przewodniczył bp Jan Obłąk, zaś kazanie wygłosił bp Wojciech Zięba. W procesji z darami mieszkańcy Woryt i Rentyn ofiarowali ornat. Parafia Prabuty lichtarze i świece. Parafia Matki Boskiej Różańcowej Olsztyn – Dajtki – świece. Parafia Wniebowzięcia NMP ze Szczytna – stułę i albę. Olsztyn – parafia katedralna, parafia pod wezwaniem Chrystusa Króla, a także parafie z Olsztynka i Jonkowa – świece, parafianie z Rozóg – chleb, ser i miód, zaś świece i wino mszalne parafianie z Nidzicy, Nagład i Wrzesiny, Duszpasterstwo Akademickie – Krzyż młodych serc¹²¹.

8 września w roku 1985 wypadł dokładnie w niedzielę, nie było zatem potrzeby przenoszenia odpustu. Sumie pontyfikalnej przewodniczył bp Jan Obłąk. Wraz z nim koncelebrowali Mszę świętą: bp Tadeusz Gocłowski i biskupi pomocniczy z Olsztyna¹²².

W 1986 r. uroczystościom odpustowym przewodniczył bp Marian Przykucki, odbywały się one w dniach 13 i 14 września¹²³.

¹¹⁹ Tamże.

¹²⁰ Tamże.

¹²¹ Tamże.

¹²² Tamże.

¹²³ Tamże.

25 rocznica koronacji Obrazu Matki Bożej była przeżywana w ramach odpustu wrześniowego w dniach 6 – 13 września 1992 r. W poniedziałek odbywał się Diecezjalny Dzień Chorych, wtorek – 8 września był Dniem Zakonów Męskich i Żeńskich. Matki z małymi dziećmi miały swój dzień w środę. W czwartek czuwały grupy różańcowe, zaś w piątek Ruchy Trzeźwościowe. W wigilię uroczystości odpustowej: ministranci, grupy formacyjne i oazy. Suma odpustowa i Dożynki Diecezjalne były punktem kulminacyjnym 25 rocznicy Koronacji Obrazu Pani Gietrzwałdzkiej¹²⁴.

W 1993 r. uroczystości odpustowe odbywały się w dniach 7-12 września. Niedzielną uroczystością dożynkowa była jednocześnie dziękczynieniem za beatyfikację Stanisława Kazimierczaka kapłana Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich. Uroczystościom przewodniczył ksiądz arcybiskup Edmund Piszcz, Metropolita Warmiński¹²⁵.

Uroczystości odpustowe we wrześniu od wielu lat są powiązane z diecezjalną uroczystością dożynkową. Należy zauważyć, że Msza święta o północy z soboty na niedzielę jest tradycyjną już modlitwą o nowe powołania kapłańskie i zakonne.

Swoje miejsce w Gietrzwałdzie mają chorzy: Dzień chorych odbywa się co roku w niedzielę po uroczystości odpustowej 15 sierpnia. W ramach tego dnia zwykle odmawiany jest różaniec i celebrowana jest Msza święta z błogosławieństwem chorych.

W sanktuarium przechowywane są 4 Księgi Pielgrzymek:

- I. Księga Pielgrzymek 1973 – 1986.
- II. Księga Pielgrzymek 1987 – 1993.
- III. Księga Pielgrzymek 1994 – 1997.
- IV. Księga Pielgrzymek 1998 – 2000.

Analiza tych ksiąg pozwala wysnuć następujący wniosek, niewątpliwie rośnie liczba pielgrzymów. Najstaranniej były prowadzone zapisy w I Księdze Pielgrzymów, można tam odczytać strukturę społeczną i zawodową uczestników pielgrzymek. Być może duży ruch pielgrzymkowy w latach późniejszych nie pozwalał na tak dokładne opisywanie grup. Trudno jest oszacować ilość pielgrzymek i osób przybywających do Gietrzwałdu, gdyż w kolejnych księgach III i IV znajdujemy zapisy o szacunkowej liczbie osób, które przybywały do Gietrzwałdu w niedzielę na Msze święte. Z pewnością mieszczą się ci wierni w kategorii pielgrzymów, ale nie koniecznie przybywali z intencją odbycia pielgrzymki. Szacunkowe dane dotyczą corocznej pielgrzymki z Olsztyna na wrześniowy odpust do Gietrzwałdu.

¹²⁴ Tamże.

¹²⁵ Tamże.

W 1981 r. ruch pielgrzymkowy został zliczony do 2 listopada, następane dane do marca 1982 r. Wiadomo, że w tym czasie w Polsce wprowadzono stan wojenny. W 1995 r. można zaobserwować znaczny ruch pielgrzymkowy z zagranicy.

Zestawienie osób i pielgrzymek ilustruje tabela na podstawie danych zawartych w I Księdze Pielgrzymek.

ROK	ILOŚĆ PIELGRZYMEK	ILOŚĆ PIELGRZYMÓW
1973	12	666
1974	99	5261
1975	131	33737
1976	108	48004
1977	301	10389
1978	133	7101
1979	236	9031
1980	250	8208
1981	366	16324
1982	294	12779
1983	469	20602
1984	574	27936
1985	610	29170
1986	686	31747
RAZEM	4269	260955

W kolejnych Księgach Pielgrzymek pojawiają się różne sposoby zapisu pątników np. w r. 1994 doliczono się 1036 autokarów, zaś w 1996 odnotowano 1314 zorganizowanych pielgrzymek. W latach 1998-1999 dane dotyczą zorganizowanych pielgrzymek, których było odpowiednio 1541 i 1598, zaś w Roku Jubileuszowym 2000 odnotowano 1741 autokarów.

Tradycją parafii archidiecezji warmińskiej stały się pielgrzymki dzieci pierwszokomunijnych. W październiku po obłóczynach pielgrzymują klerycy i wykładowcy Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum”. W czerwcu od 1996 r. organizowana jest Warmińska Pielgrzymka Piesza do Gietrzwałdu dla ludzi uzależnionych, ich rodzin oraz wszystkich zaangażowanych w problem uzależnień.

Gietrzwałd jest też miejscem dni skupienia i rekolekcji dla różnych grup religijnych. Można wspomnieć dni skupienia Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana”, rekolekcje dla hospicjantów, szafarzy Eucharystii, katechetów, dni skupienia Klubów Inteligencji Katolickiej.

Inwestycje

Ponad pół wieku pracy Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich w sanktuarium gietrzwałdzkim stanowi nieoceniony wkład w rozwój kultu Matki Boskiej i duchowości maryjnej w archidiecezji warmińskiej, jak i w Polsce i zagranicą.

O rozwoju duchowym tego miejsca świadczą liczne grupy pątników, korespondencja z przyjaciółmi sanktuarium, ale też rekolekcje i dni skupienia prowadzone przez Księża Kanoników i to nie tylko w Polsce, ale i za granicą.

Wkład pracy i troska o rozwój tego świętego miejsca to też prace remontowe, konserwatorskie i budowlane mające na celu upiększenie tego miejsca.

W celu ułatwienia udziału w zgromadzeniach liturgicznych z racji uroczystości odpustowych przygotowano specjalne podium – ołtarz w pobliżu Cudownego Źródła.

Wokół kościoła już w r. 1947 przygotowano Drogę Krzyżową i Aleję Różańcową. W latach 1970-1980 zaprojektowano Drogę Krzyżową na zboczu pod lasem, były to brzożowe krzyże. Od lipca 1993 r. realizowany jest projekt budowy stacji Drogi Krzyżowej w formie kaplic.

W latach 1980-1985 został wybudowany Dom Pielgrzyma. W maju 2000 r. po gruntownym remoncie tzw. Małego Domu Pielgrzyma otwarto Biuro Administracyjno-Usługowo-Handlowe Księża Kanoników Regularnych Laterańskich przy Sanktuarium Maryjnym w Gietrzwałdzie, w skład którego wchodzi sklep z dewocjonaliami i bar dla pielgrzymów.

Gruntowny remont przeprowadzono także w plebani i jej bezpośrednim sąsiedztwie. Także otoczenie Bazyliki w latach 1995-2001 uległo wielu zmianom.

W czasie pełnienia funkcji proboszcza przez ks. Kazimierza Brzozowskiego dokonano także profesjonalnego uporządkowania archiwum Kanonii Gietrzwałd i parafii, dokonując skatalogowania zbiorów oraz ich zabezpieczenia, a także uzupełniono brakującą dokumentację o fotokopie archiwaliów gietrzwałdzkich, które są przechowywane w innych archiwach. Uporządkowanie i troska o dokumentację związaną z sanktuarium i objawieniami Matki Bożej stanowi wielki wkład w zabezpieczenia dziedzictwa, ale też pozwala prowadzić dalsze badania naukowe, które promują i przyczyniają się do rozwoju Sanktuarium Matki Bożej Gietrzwałdzkiej.